

RAJK WORKING PAPERS

2019

Rajk Szakkollégium

Tartalomjegyzék

- 4 Aradi Sára**
Marihuána legalizálásából származó lehetséges adóbevétel Magyarországon
- 7 Hevesi Flóra - Póznér Vanda**
Too poor to be green? Decomposing the mechanism behind the Environmental Kuznets Curve
- 13 Hojsza Petra - Kiss Tünde**
Jótekonny Dekor Nonprofit Kft. - Jól működő üzleti vállalkozások átforgalmazása
- 18 Horn Péter**
Competitiveness of family owned firms - Evidence from Hungarian firms
- 22 Kondrát Lili**
Terápiahűség egyetemisták körében
- 26 Teremy Zsombor**
Bérekülönbségek az NBA-ben - A draft és a fix kezdő fizetés hatásának vizsgálata
- 30 Valentinyi Anna**
Before it was cool: Hungary, the political trendsetter
- 34 Vig Ádám**
„No escape from the mass mind rape” - A Rage Against the Machine zenekar szerepe és üzenete a kapitalista zeneiparban

Rajk Szakkollégium
1085 Budapest Horánszky utca 6.
Honlap: www.rajk.eu

Tördelés: Papik Réka

Lektorálta: Augusztin Anna, Fenyvesi András, Hayes Lukács,
Kondrát Lili, Laufer Zoltán, Molnár Helga, Papik Réka, Vig Ádám

Előszó

A Rajk Szakkollégiumban törekszünk arra, hogy szakmailag kiváló, igényes, társadalmi kérdésekben megalapozottan véleményt formáló társadalomtudósokká, közgazdászokká és üzleti szakemberekké váljunk. Intézményünk szakmailag az egyetemi oktatás kiegészítője, széleskörű szakmai rendszerünk egyszerre tud biztosítani elmélyült szakmai munkát, miközben a kollégisták szakmai fókuszát is szélesíti. A Rajk Working Papers célja, hogy bemutassa ezt a színes szakmai munkát. A kiadvány egyfajta körképet nyújt arról, hogy jelenleg milyen aktuális témák foglalkoztatják a kollégistákat.

A körképtől a szerkesztők azt remélik, hogy kollégisták által fontosnak és izgalmasnak tartott témakörrel ismerkedhetnek meg az olvasók, betekintést nyerve a Rajk szakmaiságába, megismerve annak nyitottságát, és a társadalmi kérdésekben való aktív gondolkodását.

A Working Papers-t alkotó szakmai összefoglalók alapját a jelenlegi szakkollégisták adott évi szakmai munkája, vagyis a kurzusokra írt beszámoló dolgozataik, a Tudományos Diákköri Konferenciára készített munkáik, illetve egyéb tanulmányok adják. A kiadvány e célokhoz híven lett szerkesztve. Olvashatunk a magyar családi vállalkozások empirikus versenyképességi elemzéséről; sportközgazdaságtanról - a bérekülönbségek ökonometriai elemzéséről NBA-ben és a marihuána hazai legalizálásának adóbevételi modelljéről. Kollégisták összefoglalták munkájukat egy társadalmi vállalkozás kezdeményezéséről és kérdőíves kutatásukat a gyógyszereszedési szokásokról. Olvashatnak arról is, hogy a Magyarország mikor és hogyan volt trendsetter a politikai trendekben; illetve egy filozófiai értekezés összefoglalóját is megtalálják a kritikai üzenetről a tömegkultúrából; végül de nem utolsósorban pedig a 2019-es Rajk Working Papers tartalmaz egy elemzést a környezeti Kuznets görbéről is. A különböző témákat különböző műfajban, módszertannal dolgozták fel a kollégisták, volt aki empirikusan, ökonometriai módszerrel, más modellépítéssel, kérdőíves felméréssel, leíró elemzéssel, esettanulmányra építő vagy érvelő módszerrel dolgozott. Amennyiben az összefoglalóknál mélyebben érdeklő olvasónkat a téma, ajánljuk az eredeti dolgozatokat vagy keresse fel személyesen a szerzőket!

Aradi Sára

Marihuána legalizálásából származó lehetséges adóbevétel Magyarországon *Economic way of thinking kurzusbeszámoló*

Bevezetés, a téma aktualitása

A marihuána legalizálásának kérdése egy olyan megosztó téma, amely újra és újra előkerül, megannyi érv sorakoztatható fel mellette és ellene, viszont jelenleg a nemzetközi törvénykezés alapján a növény termesztése, kereskedelme és fogyasztása csak orvosi és tudományos célokra megengedett (European Monitoring Center for Drugs and Addictions, 2017). Az utóbbi időben azonban egyre több országban legalizálták a marihuána rekreációs használatát is, például az Amerikai Egyesült Államok hét államában (Tax Policy Center, 2018) és legutóbb, 2018-ban Kanadában (Government of Canada - Department of Justice, 2018). Magyarországon 2018-ban a Magyar Liberális Párt vetette fel a népszavazás lehetőségét a Parlamentben, sikertelenül (Vaskor, 2018).

A dolgozatomban a marihuána legalizálásának gazdasági hatásai közül a magyarországi lehetséges adóbevétel mértékét vizsgálom. Legalizáció esetén a jelenlegi, feketepiacokon folyó kereskedelemmel ellentétben az eladási érték bizonyos százaléka (ÁFA, jövedéki adó) az államhoz folyhatna be. Az USA és Kanada adatait egyaránt relevánsnak tekintem, ezért ezen országok legalizáció előtti és utáni adatai alapján megbecselem a fogyasztott mennyiség és eladási ár változását, majd a várható adókulcsot, és így számolom ki a várható adóbevételt.

Az adóbevétel becslés

Ahhoz, hogy kiszámoljuk, várhatóan mekkora adóbevételt jelenthetne az állam számára a legalizáció, a következő kérdéseket érdemes vizsgálni:

1. Mekkora a jelenlegi marihuána fogyasztás a magyar lakosság körében?
2. Hogyan változhat a fogyasztás mennyisége a legalizáció hatására a becsült jelenlegi feketepiaci mennyiséghez képest?
3. Mekkora a jelenlegi ár, és ehhez képest milyen árváltozásra számíthatunk a legalizációt követően?
4. Milyen adókulccsal lenne érdemes számolni az adóbevétel mértékét?

A módszer hasonló Miron (2005) adóbecslési logikájához, a rendelkezésre álló magyar adatok felhasználásával.

A jelenlegi fogyasztás meghatározása

Sárosi (2014) cikke szerint Magyarországon meglehetősen nehéz konkrét adatokat találni a marihuána fogyasztás mértékére, hiszen elenyésző az adat, a kutatás, amikből dolgozni lehetne. A cikk rendelkezésre álló adatai alapján azonban kiszámolható, hogy a magyar felnőtt korú marihuána fogyasztók közel 200 ezren lehetnek, és a rájuk eső fogyasztás

mennyisége körülbelül évi 10 tonna. Mivel a cikk azonban több évvel ezelőtti adatokból dolgozik, és a European Monitoring Center for Drugs and Addictions (2017) kutatása alapján a fogyasztás növekedése a jellemző trend, ezért ez az eredmény valószínűleg kissé alulbecsült.

Hogyan változhat a fogyasztás mennyisége a legalizáció hatására?

Miron (2005) feltételezése szerint legalizálás esetén a marihuána keresletére több negatív és pozitív tényező is hatna. A fogyasztást növelheti például az egyszerűbb elérhetőség, és csökkentheti a „tiltott gyümölcs effektus” megszűnése, valamint marihuána legalizálása miatti áremelkedés (ezt később fogom ismertetni).

Tekintsük konkrét példaként Kanadát, ahol 2018-ban legalizálták a marihuánát, és a National Cannabis Survey (2019) kutatásai alapján a legalizációt követő egy évben a fogyasztás körülbelül 29%-kal emelkedett. Az USA azon államait tekintve, ahol szintén legális a marihuána, hasonló a helyzet, itt az NYU Langone Health és az NYU School of Medicine (2019) kutatása alapján 26%-os a fogyasztás növekedése.

Mivel feltételeztük, hogy a magyar fogyasztás a becsült 10 tonnánál magasabb, ezért a kanadai, nagyobb százalékos változással besorozva megkapjuk, hogy a legalizálás utáni magyar fogyasztás körülbelül 12,9 tonna lenne.

A jelenlegi ár és a legalizálás miatti lehetséges árváltozás

Miron (2005) cikke alapján a marihuána árát a legalizáció hatására többféle tényező is módosíthatja - csökkentő hatás lehet az illegális terjesztés kockázati tényezőjének megszűnése, de az árat növelhetik a különböző adó, szabályozási, vagy akár marketing költségek.

Kanadában a legalizáció előtti (Fletcher, 2019) és utáni (Edwards, 2019) átlagár között körülbelül 53%-os az emelkedés. Az Amerikai Egyesült Államokban ez a szám megközelítőleg 26%, Hunt és Pacula (2017, 15.o.) és a Budzu (2019) számításai alapján.

A jelenlegi feketepiaci marihuána ár Magyarországon átlagosan körülbelül 3000 forint/gram (Price of Weed, 2019), ha ezt megnöveljük a 26% és az 53% számtani közepével, tehát körülbelül 40%-kal, akkor megkapjuk, hogy a marihuána legalizáció utáni ára Magyarországon körülbelül 4200 forint lenne.

Az adóbevétel mértéke

A marihuána, akárcsak bármilyen más termék adóztatása a különböző országokban és államokban nagyon eltérő.

Mivel feltételezésem, hogy hasonló termékekről lévén szó, a dohánytermékek és a marihuána adóztatása között van összefüggés az egyes államokban, ezért megnéztem, hogy

azon államok közül ahol már legalizálták a marihuánát, hol hasonló a dohánytermékek adózása a magyar viszonyokhoz, és ott milyen mértékű adót rónak a marihuánára. Ez adhat egy becslést arra, hogy a Magyarországon milyen adóra lehetne számítani legalizálás esetén.

Magyarországon Szász (2019) adataiból kiszámolhatjuk, hogy az ÁFA-val együtt egy doboz 20 szálás cigarettát összesen az átlagárhoz mérten körülbelül 77%-os adó terheli. Ehhez legközelebb az amerikai államok és Kanada adókulcsai közül a californiai dohányadó áll, közel 66%-kal (Cammenga, 2019 és Fair Reporters, 2019), tehát ahhoz, hogy megkapjuk, mekkora lehet a Magyarországon kivetett adó a marihuána termékekre, érdemes megnézni, hogyan adóztatja meg a marihuánát California állam.

A Tax Policy Center (2018) adatai alapján és a Budzu (2019) marihuána kiskereskedelmi álagár adatából kiszámolható, hogy Californiában a marihuánát a kiskereskedelmi ár 18%-nak megfelelő értékében terheli adó – ez a szám jelentősen alacsonyabb, mint a dohánytermékek adókulcsa.

Ha Magyarországon is ezzel a 18% jövedéki adóval, valamint a 27%-os ÁFA-val számolunk, akkor a korábban kiszámolt 4200 forint körüli ár esetén az adó grammonként összesen megközelítőleg 1648 forint.

Ha a fogyasztás mennyiségét a korábban kiszámolt 12,9 tonnára becsüljük, akkor megkaphatjuk, hogy a marihuána legalizációja körülbelül 21,3 milliárd forint adóbevételt jelentene a magyar államnak. Mivel a számolás során megannyi a bizonytalan becslés, érzékenység vizsgálattal korrigálva a bevétel 13 és 35 milliárd forint között mozogna.

Az adóbevétel viszonyítása

Kérdéses lehet azonban, hogy a kiszámolt mennyiség mennyire tekinthető reálisnak. Kanada esetének vizsgálatával biztató következtetéseket vonhatunk le: Kanada népessége körülbelül négyszerese Magyarországnak (Population.City, 2019), a várható első éves marihuánából származó adóbevétele pedig körülbelül 85 milliárd forintnak felel meg (Cain, 2019), ami szintén megközelítőleg négyszerese a kiszámolt magyar értéknek. Ha Kanada éves bevételéhez (Department of Finance Canada, 2019) mérjük Kanada marihuánából származó adóbevételét, megkaphatjuk, hogy a legalizálás előtti éves adóbevétel (2018-2019, Kanadában 2018 októberében legalizálták a marihuánát) 0,1 %-a a marihuánából származó adóbevétel. Magyarországon a kiszámolt adóbevétel a 2019 évi bevétel előirányzathoz (Központi Statisztikai Hivatal, 2019) képest 0,15%, ami nem akkorra eltérés a kanadai arányhoz képest.

Összegzés, konklúzió

A dolgozatban a becslések során megannyi korlátozó tényező fellépett, ilyen a termék és a piac illegalitása, ami nagyban megnehezíti a jelenlegi fogyasztás becslését, vagy a különböző negatív és pozitív hatások mérlegetése, amik befolyásolhatják a kereslet változását. Nehezítő tényező továbbá az ár növekedésének becslése, amelybe beleérthetjük a kivetett adó mértékének becslését, hiszen ez különböző országokban jelentősen eltér, így kérdéses, hogy Magyarország milyen módszert alkalmazna, vagy milyen nemzetközi korlátozásoknak kéne megfelelnie.

Összegzésként elmondhatjuk, hogy ezen bizonytalanságok ellenére biztos, hogy az adóbevétel jelentős mértékű lenne. A kiszámolt összeg körülbelül 21,3 milliárd forint, érzékenység vizsgálattal körülbelül 13 és 35 milliárd forint közötti érték. Ez az összeg megfelelően felhasználva olyan kormányzati költségeket fedezhetne, amelyre eddig nem, vagy csak visszafogott mértékben volt lehetőség, így növelve a társadalom jólétét.

Bár dolgozatomban a gazdaságra ható további tényezőket nem tárgyaltam, az empirikus példák alapján például a munkaerőpiacra gyakorolt pozitív hatás is jelentős (Murphy, 2019). Felmerülhetnek természetesen az esetleges fogyasztás növekedés miatti extra egészségügyi, illetve prevenciók kiadások, amiket érdemes lenne vizsgálni, de az Egyesült Államokban például ezek bizonyos részeinek fedezésére kiválóan alkalmas a keletkező adóbevétel (Tax Policy Center, 2018).

A marihuánát legalizáló országok példájából kiindulva tehát a vizsgált adatok fényében az állam és egyes piaci szereplők szempontjából mindenképp megéri felhagyni az illegalitással, azonban az adóztatás által elért gazdasági hatás értékelésekor fontos lenne vizsgálni az esetlegesen keletkező holtteher veszteséget

Hivatkozások

Budzu.com (2019) Washington Weed Prices, Colorado Weed prices, California Weed Prices, Letöltés helye: <http://budzu.com/prices/usa/washington>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Cain, P. (2019) Cannabis taxes brought in \$186 million in five and a half months, Letöltés helye: <https://globalnews.ca/news/5403579/cannabis-taxes-brought-in-186-million-in-five-and-a-half-months/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Cammenga, J. (2019) How High Are Cigarette Taxes in Your State? Letöltés helye: <https://taxfoundation.org/2019-state-cigarette-tax-rankings/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Department of Finance Canada (2019) Annual Financial Report of the Government of Canada - Fiscal Year 2018-2019, Government of Canada Letöltés helye: <https://www.fin.gc.ca/afr-rfa/2019/report-rapport-eng.asp>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Edwards, D. (2019) Statistics Canada: Marijuana Prices Keep Dropping,

Letöltés helye: <https://investingnews.com/daily/cannabis-investing/statistics-canada-marijuana-prices-dropping/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

European Monitoring Center for Drugs and Addictions (2017) Drug use prevalence and trends
Letöltés helye: http://www.emcdda.europa.eu/publications/edr/trends-developments/2017/html/prevalence-trends/cannabis-use_en, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Fair Reporters (2019) Prices Of Cigarettes By State
Letöltés helye: <http://fairreporters.net/health/prices-of-cigarettes-by-state/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Fletcher, R. (2019) Albertans appear willing to pay more for cannabis, now that it's legal, CBC News
Letöltés helye: <https://www.cbc.ca/news/canada/calgary/alberta-price-cannabis-post-legalization-data-1.5093541>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Government of Canada- Department of Justice (2018) Cannabis Legalization and Regulation,
Letöltés helye: <https://www.justice.gc.ca/eng/cj-jp/cannabis/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Hunt, P. és Pacula, R. L. (2017) Early Impacts of Marijuana Legalization: An Evaluation of Prices in Colorado and Washington, The Journal of Primary Prevention June 2017, Volume 38, Issue 3

Központi Statisztikai Hivatal (2019) A központi költségvetés bevételei és egyenlege, Letöltés helye: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_qse006i.html, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Miron, J. A. (2005) The budgetary implications of marijuana prohibition. Marijuana Policy Project, working paper

Murphy, K. (2019) Cannabis Is Becoming A Huge Job Creator,
Letöltés helye: <https://www.forbes.com/sites/kevinmurphy/2019/05/20/cannabis-is-becoming-a-huge-job-creator/#4273c6f949bf>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

National Cannabis Survey (2019) First quarter 2019, Letöltés helye: <https://www150.statcan.gc.ca/n1/daily-quotidien/190502/dq190502a-eng.htm>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

NYU Langone Health / NYU School of Medicine (2019) In states where recreational marijuana is legal, problematic use increased among adults and teens. Letöltés helye: <https://www.sciencedaily.com/releases/2019/11/191113153049.htm>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Price of Weed (2019) Data for the price of weed in: Hungary, Letöltés helye: <http://www.priceofweed.com/prices/Hungary.html>, Letöltés ideje: 2020.01.31.

Popultaion.City (2019) Kanada Népeség, Letöltés helye: <http://nepesseg.population.city/kanada/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Sárosi, P. (2014) Mennyi fűvet szívnak a magyarok? Letöltés helye: https://drogriporter.blog.hu/2014/07/17/mennyi_fuвет_szivnak_a_magyarok, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Szász, P. (2019) A dohányosok még nem is tudják, mennyire kiszűrtak velük,
Letöltés helye: https://www.napi.hu/magyar_gazdasag/cigaretta-dohany-jovedeki-ado-dohanyzas-kormany.692427.html, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Tax Policy Center (2018) How do marijuana taxes work?
Letöltés helye: <https://www.taxpolicycenter.org/briefing-book/how-do-marijuana-taxes-work>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Vaskor, M (2018) Nem lesz népszavazás a marihuána legalizálásáról, Letöltés helye: <https://24.hu/kozelet/2018/07/05/nepszavazas-marihuana-legalizalasa/>, Letöltés ideje: 2019.12.06.

Hevesi Flóra - Pózner Vanda

Too poor to be green? Decomposing the mechanism behind the Environmental Kuznets Curve

Fejlesztésgazdaságtan kurzusbeszámoló

Nowadays climate change is one of the highly debated topics in the world. In recent years, theories and assumptions on this topic had been revisited and retested. The aim of this paper is to investigate the relationship between environmental degradation and economic development. The research addresses the question of what the causal mechanism behind the Environmental Kuznets Curve is. The premise of the EKC is attached to Simon Kuznets' (1955) groundwork on income inequalities and economic growth. EKC applies the same pattern as Kuznets Curve but in between environmental devastation and economic development (Grossman - Krueger, 1995). In order to analyze the EKC, the theoretical approach relies on the concepts of economic growth and development and environmental damage concerning air pollution.

While economic growth is about expanding GDP, economic development also looks at how the citizens of a country are affected by the national development and it covers the process of how countries with low standards of living become nations with high living standards, not just in an economic sense, but also in overall well-being (MBN, 2019). Beside monetarized prosperity, it is important to measure non-monetarized well-being. For example, air pollution is one of the most dangerous factors of environmental challenges. For example, carbon monoxide and carbon dioxide emission by the industrial production, deforestation and exploitation of agriculture lead to damage in air quality, which harms human and natural well-being. In terms of development economics, developing countries are at a higher risk to air pollution exposure than developed countries for several reasons – like cheap labour or absence of certain regulations (Nunez, 2019).

Environmental Kuznets Curve

The Kuznets curve assumes an inverted-U shaped relationship between environmental devastation or damage and income per capita (Grossman–Krueger, 1995; Cole et al., 1997). In general, this hypothesis means that at the early stages of development, the air pollution in a country increases until a certain point. After it reaches its peak, it starts to decrease depending on the level of economic development. Given this pattern, countries can be put on a given point on this curve that makes them comparable with each other. (Grossman–Krueger, 1995; Stern et al., 1996; Cole et al., 1997)

According to Grossman–Krueger (1991:36) the relationship between the two variables in the figure depends on three factors: scale and composition effect of economic activity and the effect of production techniques.

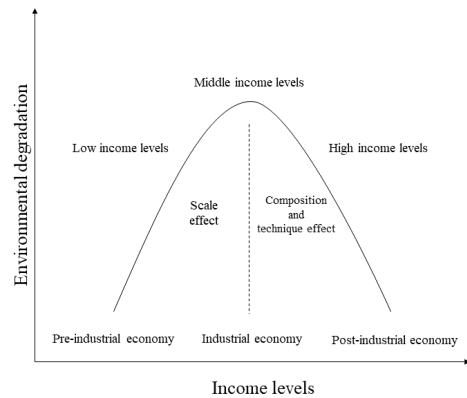

Figure 1: Inversed-U shaped EKC model
Source: Own figure based on Sarkodie-Strezov (2018:3)

The scale effect means that if a country's economic activity in the pre-industrial stage keeps growing and it remains untouched, it will cause more pollution (Grossman-Krueger, 1991). This is due to the fact that in order to be an industrialized economy, developing countries mostly rely on pollution intensive industries such as coal-based industries (Sarkodie-Strezov, 2018). When a country reaches its peak on this curve, it means that at that point it produces the highest level of environmental degradation. After it has become an industrialized country, composition and technique effects are activated (Sarkodie-Strezov, 2018).

A country's economic composition is its sectoral and industrial level share in total GDP. The composition effect refers to trade activities across countries. Besides that, regulations within the country also influence which industries contribute to the economy with the biggest share. At this stage, countries might experience lack of regulations and gain an advantage since the way of the exploitation of natural resources is not restricted. Adequate economic policies are introduced at this part, and the shift from polluting industry concentration to non-polluting, sustainable concentration happens in the given economy. (Sarkodie-Strezov, 2018)

The last effect is the technique effect which relates to technological improvement and higher living standards. The growth of the income level of the economy – as well as the post-industrial economic stage – foreshadows the capitalization of technological advancement. Production can be more eco-friendly after adopting new technologies (Grossman-Krueger, 1991). Given the increase in income per capita, the citizens of a country might be able to demand a switch to environmentally-friendly production types, especially because of the growing concerns of climate change and due to societal pressure (Sarkodie-Strezov, 2018). This demand is globally diverse meaning that it depends on the country's regulations and on global agreements, too.

The causal mechanisms behind the Environmental Kuznets Curve

There is growing literature intending to decompose the mechanism behind the Environmental Kuznets Curve and seeking to find a plausible explanation for its pattern. This chapter gathers the most important narratives and classifies them into three categories, which should be treated as complementary rather than competing.

International trade	Consumer preference	Institutions
Pollution haven hypothesis	Endogenous change in the demand structure	Democracy
Pollution halo hypothesis	Post-materialist theory	Corruption

Table 1: Mechanisms behind the Environmental Kuznets curve
Source: Own collection

International trade and sectoral transformation

International trade-based theories suggest that if we examine the EKC from the aspect of international trading patterns, it appears that emission may not decrease as countries pass the turning point of the Kuznets curve, it just gets transferred to developing countries (Cole, 2004). The pollution haven hypothesis suggests that developed countries clear their economy by outsourcing pollution-intensive production to developing countries (Cole, 2004). The pollution halo hypothesis claims that outsourcing might not trigger strong pollution, because developed countries export more sustainable production methods (Kim-Aldilov, 2012).

Consumer preference

The changing demand approach suggests that as income per capita increases, certain less polluting sectors experience a relative growth in demand due to a shift in preferences from goods to services (Roca, 2002). However, this might be an oversimplification, as certain services (e.g. tourism) are pollution-heavier (Roca, 2002). The post-materialist theory suggests that after a point of material security and satisfaction, the priorities shift towards more abstract values (Inglehart, 1971) due to the decreasing marginal utility of material goods (Martínez-Alier, 1994). Environmental quality should be treated as a common good with significantly high income-elasticity and not as a luxury good (Roca, 2002).

Institutions

Economic growth is often associated with democratization; however, it is a highly debated statement (Heo-Tan, 2001). The theories about the relationship between pollution and democratic structure are rather opposing. Democracies place greater emphasis on human rights and their citizens' interests (Payne, 1995 cited by Midlarsky, 1998:344). They are also more embedded in the international community, which enables cooperation as well

as sanctioning (Payne, 1995 cited by Midlarsky, 1998:344). However, democracies are less capable of enforcing policies that might harm the short-run interest of the people (Hardin, 1968). The empirical tests are similarly antinomic. The impacts of corruption are more straightforward: it affects pollution by influencing the implementation of environment-related policies and regulations (Lopez-Mitra, 2000).

Criticisms of the Environmental Kuznets curve

A number of critics have challenged the Environmental Kuznets Curve. First and foremost, empirical criticism claims that data analysis does not necessarily support its statements (Perman-Stern, 2003). Ekins (1997) raises theoretical concerns regarding the policy implications, as the model implicitly suggests that economic growth should be the primary objective and sustainability will automatically follow. The pollution haven hypothesis contradicts this assumption but evokes criticism regarding the long-term validity of the model. First, the outsourcing of polluting industries leads to a race-to-the-bottom: hosting states may lower their conditions in order to solicit foreign investment (Porter, 1999). Second, the currently developing countries may not be able to outsource their pollution-heavy manufacturing industries following the paths of today's developed countries. (Rothman, 1998).

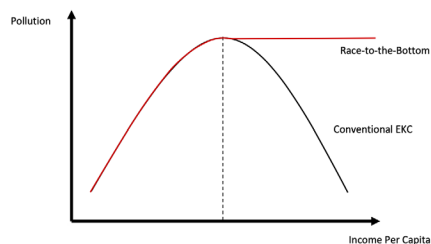

Figure 2: Criticism of the Environmental Kuznets Curve: Race-to-the-Bottom
Source: Own figure adapted from Dasgupta-Benoit-Wang-Wheeler (2002:148)

Another pessimistic approach elaborates on the possibility of newly emerging pollutants, which would be likely increase overall pollution. (Dasgupta et al., 2002)

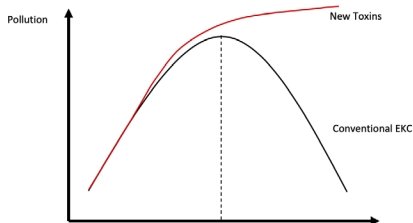

Figure 3: Criticism of the Environmental Kuznets Curve: New Toxins
Source: Own figure adapted from Dasgupta - Benoit - Wang - Wheeler (2002:148)

A more optimistic wave suggests that the curve is getting flatter, as the early stages of development produce less pollution than before (Stern, 2004).

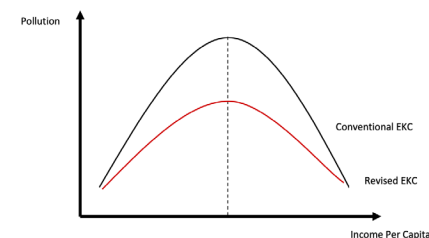

Figure 4: Criticism of the Environmental Kuznets Curve: Revised EKC
Source: Own figure adapted from Dasgupta - Benoit - Wang - Wheeler (2002:148)

In sum, the Kuznets curve has been the subject of intense criticism both empirically and theoretically. On the one hand, critics raise concerns regarding its empirical legitimacy; on the other hand, its long-term validity is also questioned.

Conclusion

There has been increasing academic focus on understanding the complex relationship between economic growth and the environment. The Environmental Kuznets Curve depicts the relation with an inverse U-shaped curve that suggests that the early stages of development are heavy on pollution, which falls back after a certain level of development. The paper provides a comprehensive explanation about the model's constitutive factors through three main approaches: international trade, consumer preferences and institutions. The theory has also provoked empirical as well as theoretical criticism with relevant implications regarding policy design. We have identified a promising potential path for further research by mixing qualitative and quantitative methodology in a nested analysis, combining large-N statistical methods that enable the observation of extensive tendencies with small-N case studies that provide richer in-depth analysis.

References

- Cole, M. A., Rayner, A. J., & Bates, J. M. (1997).** The environmental Kuznets curve: an empirical analysis, *Environment and Development Economics*, 2(4), pp. 401-416.
- Cole, M. A. (2004).** Trade, the pollution haven hypothesis and the environmental Kuznets curve: examining the linkages, *Ecological economics*, 48(1), pp. 71-81.
- Dasgupta, S., Laplante, B., Wang, H. & Wheeler, D. (2002).** Confronting the Environmental Kuznets Curve, *The Journal of Economic Perspectives*, 16(1) pp. 147-168.
- Ekins, P. (1997).** The Kuznets Curve for the Environment and Economic Growth: Examining the Evidence, *Environment and Planning A: Economy and Space*, 29(5), pp. 805-830.
- Grossman, G. & Krueger, A. (1991).** Environmental Impacts of a North American Free Trade Agreement, NBER Working Papers (3914), National Bureau of Economic Research, Inc.

Grossman, G., & Krueger, A., (1995). Economic growth and the environment. *Quarterly Journal of Economics*, 110(2) pp. 353–377.

Hardin, G. (1968). The Tragedy of the Commons. *Science*, 162(3859), pp. 1243-1248.

Heo, K., & Tan, A. C. (2001). Democracy and Economic Growth: A Causal Analysis, *Comparative Politics*, 33(4), pp. 463-473.

Inglehart, R. (1971). The Silent Revolution in Europe: Intergenerational Change in Post-Industrial Societies, *The American Political Science Review*, 65(4), pp. 991-1017.

Kim, M. H., & Adilov, N. (2012). The lesser of two evils: an empirical investigation of foreign direct investment-pollution tradeoff, *Applied Economics*, 44(20), pp. 2597–2606.

Kuznets, S. (1955). Economic Growth and Income Inequality. *The American Economic Review*, 45(1), pp. 1-28.

Lopez, R. & Mitra, S. (2000). Corruption, Pollution, and the Kuznets Environment Curve. *Journal of Environmental Economics and Management*, 40(2), pp. 137-150.

Market Business News (2019). What is economic development? Definition and examples
Retrieved from: <https://marketbusinessnews.com/financial-glossary/economic-development/>
Date of access: 2019.12.18.

Martínez-Alier, J. (1995). The environment as a luxury good or “too poor to be green”? *Ecological Economics*, 13(1), pp. 1–10.

Midlarsky, M. (1998). Democracy and the Environment: An Empirical Assessment, *Journal of Peace Research*, 35(3), pp. 341-361.

Nunez, C. (2019) Climate 101: Air pollution
Retrieved from: <https://www.nationalgeographic.com/environment/global-warming/pollution/>
Date of access: 2019.12.17.

Perman, R. & Stern, D. I. (2003). Evidence from panel unit root and cointegration tests that the Environmental Kuznets Curve does not exist, *The Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 47(3), pp. 325–347.

Porter, G. (1999). Trade Competition and Pollution Standards: “Race to the Bottom” or “Stuck at the Bottom”. *The Journal of Environmental & Development*, 8(2), pp. 133-151

Roca, J. (2003). Do individual preferences explain the Environmental Kuznets curve? *Ecological Economics*. 45(1), pp. 3-10.

Rothman, D. S. (1998). Environmental Kuznets curves--real progress or passing the buck? A case for consumption-based approaches, *Ecological Economics*, 25(2), pp. 177-194.

Sarkodie, S. A., & Strezov, V. (2018). Empirical study of the Environmental Kuznets curve and Environmental Sustainability curve hypothesis for Australia, China, Ghana and USA, *Journal of Cleaner Production*, 201, pp. 98–110.

Stern, D. I., Common, M. S., & Barbier, E. B. (1996). Economic growth and environmental degradation: The environmental Kuznets curve and sustainable development, *World Development*, 24(7), pp. 1151–1160.

Hojza Petra - Kiss Tünde

Jótekonny Dekor Nonprofit Kft. - Jól működő üzleti vállalkozások átforgalmazása *Nonprofit menedzsment kurzusbeszámoló*

A KSH (2019, 2. oldal) legfrissebb kutatásai alapján hazánk nonprofit szervezeteinek 74 %-a kevesebb mint 5 millió forintos éves bevételből gazdálkodik, sőt 37 %-uk éves költségvetése a fél millió Ft-ot sem éri el. Ez utóbbi nem elegendő arra sem, hogy egy alkalmazott éves minimálbérét fedezze, mégis ezek a szervezetek évek óta küzdenek az általuk kitűzött társadalmi célok megvalósításáért. Mindeközben a Bankmonitor (Fülöp, 2019) felmérése szerint egy átlagos esküvő ma Magyarországon 2,5-3 millió Ft-ba kerül, de akad, aki 7-12 millió Ft-ot is elkölt a nagy napra. Ennek a két adatnak az összevetése inspirált minket a dolgozatunk megírására.

Dolgozatunkban arra a kérdésre kerestük a választ, hogy van-e fogyasztói igény egy társadalmi célokat előtérbe helyező vállalkozás iránt az esküvői szolgáltatások körében. A dolgozat gyakorlati részében a Jótekonny Dekor Nonprofit Kft. üzleti tervét megalapozó piaci felmérést valósítottuk meg. A társadalmi vállalkozás ötletének alapja, hogy az esküvői dekorációs szolgáltatók jól működő üzleti modelljét ültessük át a társadalmi vállalkozások világába. A kezdeményezés célja, hogy a piaci szereplőkkel azonos árú és minőségű szolgáltatás eredményét nonprofit szervezetek számára juttassák el, így segítve a társadalmi célok megvalósulását.

A nonprofit szektorban még nem alakult ki egy mindenki által elfogadott, egységes fogalmi rendszer. Több szakirodalomból vett definíciót (Arapovics, 2011, Kiss, 2015, és Tóth et al, 2011) alapul véve társadalmi vállalkozásnak tekintjük azokat a kezdeményezéseket, amelyek a hagyományos forprofit vállalkozási formától alapvetően a profitszétosztás tilalmában különböznek, azaz a nyereségüket a vállalat működtetésébe forgatják vissza vagy az alapító okiratban megfogalmazott társadalmi cél megvalósítására fordítják. A társadalmi vállalkozások másik megfigyelhető jellemzője, hogy üzleti szervezetekkel és egyénekkal pro-bono és low-bono együttműködések keretében dolgoznak együtt. Ezek alatt azt értjük, hogy ingyen vagy jelképes összeg ellenében nyújtanak tanácsadást vagy specifikus szolgáltatást egy-egy terület szakemberei - például üzleti tervvel, marketinggel, ügyvédi tanácsadással, esetleg könyveléssel kapcsolatban.

Az esküvői dekoratőrök szakmáját áttekintettük abból a szempontból, hogy az iparág sajátosságai mennyire nyújtanak kedvező körülményeket egy társadalmi vállalkozás megalapításához. A szakma megismerése érdekében interjút készítettünk Nagy-Németh Veronikával (2019), aki 20 éve nyújt dekorációs szolgáltatásokat vidéken a szolgáltatási köre folyamatos bővítése mellett. Fontos megjegyezni, hogy az ő meglátásai és egyéni tapasztalatai alapján nem vonhatunk le következtetéseket a teljes iparág működésére vonatkozóan, hiszen a piaci szereplők diverzitása sokszor eltérő üzleti modellt von maga után,

azonban az interjú révén teljesebb képet kaphatunk a szakma bizonyos sajátosságairól.

A legtöbb társadalmi vállalkozás olyan iparágban működik, ahol alacsony tőkeigény mellett stabil kereslet áll fenn, és az elvégzendő munka nem igényel nehezen elsajátítható szaktudást. Különösen lényeges, hogy van-e tér a „nonprofit felár” alkalmazására, tehát a fogyasztók hajlandók-e többet fizetni annak érdekében, hogy társadalmi célok megvalósulását segítsék. Habár az esküvői dekoratőrök munkája kezdetben a dekorációs eszközök beszerzése miatt nagyobb beruházást igényel, a vállalkozás később apránként fejleszhető. Az elvégzendő munkához ugyan kreativitás és szépérzék szükséges, de sok operatív munka könnyen betanítható feladatnak minősül. A legnagyobb negatívum, hogy a szakma erősen szezonális, és a kereslet demográfiai okokból is csökkenhet a jövőben, mindezt azonban véleményünk szerint kompenzálni tudja a területen megfigyelhető magas fizetési hajlandóság.

Tudomásunk szerint jelenleg nem létezik a hazai esküvői szolgáltatók körében kifejezetten társadalmi célokat előtérbe helyező vállalkozás, ez azonban nem jelenti azt, hogy alkalmi kezdeményezések útján ne lenne jelen jótékonyosság az iparágban, illetve hogy alapvetően más területeken működő társadalmi vállalkozások ne dolgoznának ki az esküvői rendezvények igényeire optimalizáló termékeket vagy szolgáltatásokat. Ilyen például a Jótékonyági Esküvő néven működő kezdeményezés, mely során évente egyszer az esküvői szolgáltatók összefogásával a szolgáltatásokra szánt pénzt beteg gyermekek gyógyulására fordították (Ágh, 2017), vagy a Daalarna jótékonyági ruhavásár, amely során a kifutókon viselt menyasszonyi ruhák árával az UNICEF-et támogatták (Secret Stories, 2019). Társadalmi vállalkozások közül a Kockacsoki (s.a.) és a Diótörés Alapítvány (Fendler, 2019) is többek között násznépnek szánt köszönőajándékokat készít. Ezen példák meglettéből arra következtetünk, hogy az esküvő szakmán belül van potenciál a jótékonyági kezdeményezéseket illetően.

Az esküvői dekorációs szakma választásának két oka van. Egy részről úgy véljük, hogy mivel a szolgáltatás vevői általánosságban életükben egyszer szeretnének nagyobb létszámú lakodalmat szervezni, így az eseményre tekintettel rezervációs árak is megnövekednek. Ennek következtében egy olyan vállalkozás, amely a megtermelt profitot jótékony célokra fordítja, versenyelőnyre is tehet szert a konkurens szolgáltatókkal szemben, mivel a kifizetett díj így már nem csak egyszeri alkalomra szól, hanem hosszabb távú hatásai is lehetnek. Másrészről a dekoratőrök szolgáltatásai bírnak az esküvői szolgáltatók körén belül a legkisebb készség alapú belépési korláttal. Ez nem jelenti azt, hogy a dekoratőrök munkája ne igényelne nehezen elsajátítható készségeket (pl. kreativitás, stílusérzék), csupán azt, hogy a legtöbb feladat elvégzéséhez szükséges tudás (pl. dekoratív elemek beszerzése, felhelyezése, leszedése) könnyebben elsajátítható, mint más esküvői szolgáltatásokhoz szükséges ismeret (pl. ének- és zenetudás, fényképezés mestersége).

A fogyasztói igények feltérképezésére egy kérdőívet állítottunk össze, amelyben az esküvőjüket szervező, vagy nemrég megházasodott párokat kérdeztünk a Jótékony Dekor ötletéhez való hozzáállásukról. A kitöltőket saját ismerősi körünktől indítva hólabda módszerrel, illetve két a célcsoportnak szóló, összesen közel 50 ezer (2019.12.16.-i adatok alapján) tagot tömörítő Facebook csoportban való közzététellel értük el¹. A célunk, hogy árnyaltabb képet kapjunk a Jótékony Dekor társadalmi vállalkozás lehetséges célcsoportjáról, és arról, hogy milyen konstrukciók mellett működhet sikeresebben egy hasonló vállalkozás. Az általános demográfiai adatok mellett megkértük a kitöltőket, hogy társadalmi felelősségvállalással kapcsolatos kérdéseinkre is válaszoljanak. A kérdőívvel arra kerestük a választ, hogy a kitöltők hány százaléka nyitott egy hasonló kezdeményezésre, hányan és milyen körülmények között választanák inkább ezt a szolgáltatást, és akik a vállalkozás potenciális fogyasztói körébe tartoznak, általánosan mennyi pénzt hajlandók költeni esküvői dekorációra.

A 167 kitöltőből álló mintánk kissé torzított, az egyetemet végzett, budapesti lakosok felülreprezentáltak a megkérdezettek körében. Ennek oka az lehet, hogy a körükben magasabb lehet a hajlandóság olyan kérdőívek kitöltésére, melyek társadalmi célok megvalósításával foglalkoznak. A válaszadók 83%-a támogatná a Jótékony Dekor ötletét, de ez a torzításból adódóan valószínűleg felülbecsli a valós fogyasztói igényeket. Fontos kiemelni, hogy a megkérdezettek több mint háromnegyede kifejezetten fontosnak tartja, hogy ő választhassa ki a konkrét civil szervezetet, akit a Jótékony Dekoron keresztül támogatna. Itt is megfigyelhető az adó 1% felajánlásoknál is kirajzolódó minta, hogy leginkább a beteg gyermekek támogatása esetén választanák a Jótékony Dekor szolgáltatásait a megkérdezettek, de nem hat ösztönzőleg, ha a megtermelt eredményt büntetett előéletűek visszaintegrációjára vagy kulturális programok megszervezésére fordítanák.

A kérdőíves kutatásunkból 3 fő következtetést tudunk levonni a torzított minta ellenére is:

- A fogyasztók számára fontos, hogy kiválaszthassák a támogatandó civil szervezetet. Ugyanakkor egy üzleti terv kialakítása során kiemelt szempont kell hogy legyen, hogy a társadalmi vállalkozás ne csak adomány közvetítőként, hanem rendszeres támogatóként léphessen fel. Ebből kifolyólag leginkább egy olyan működési forma lehet alkalmas, amely során a vevő az eredmény egy részéről eldöntheti, mely civil szervezet számára juttatná el, a másik része viszont stabil bevételi forrást jelenthet egy a cég által kiválasztott szervezetnek.
- A Jótékony Dekor célcsoportja azok a párok, akik 2500 Ft/fő-nél magasabb összeget hajlandók költeni a dekorációra, kiegészülve azokkal, akik alapvetően ennél kevesebbet szánának díszítésre, de a jótékony célt szem előtt tartva hajlandók lennének töb-

¹ A két Facebook csoport a Miracolo Event rendezvényszervező cég által működtetett Esküvőkön lesz csoport, illetve a Menyasszonyi Csevegő csoport, amely az Esküvőt szervezek, ingyenes esküvő-tervezési alkalmazásokat nyújtó weboldalhoz kapcsolódik. Elérhetőségek: <https://www.facebook.com/groups/eskuvoibazar/> <https://www.facebook.com/groups/menyasszonyicsevego/>

bet is fizetni.

- A kitöltők között 66 pár a potenciális célcsoportból támogatná a Jótékony Dekor ötletét. Mindebből arra következtetünk hogy van piaci kereslet egy hasonló alapokon működő társadalmi vállalkozásra.

A célcsoport pontosabb meghatározásához szeretnénk volna feltárni azt, hogy milyen tényezők mellett mutatnak nagyobb hajlandóságot kitöltőink arra, hogy inkább a Jótékony Dekor szolgáltatásait válasszák. Ehhez lineáris regresszióval elemeztük a Jótékony Dekor választásának kapcsolatát a kitöltők demográfiai, vallási, társadalmi felelősségvállalási tulajdonságaikkal, illetve a rezervációs áraikkal. A magyarázó változókat egyenként szerepeltetve ugyanarra a következtetésre jutottunk, mint az összes változót bevonva a regressziós egyenletbe: az általunk bekért információk (az életkor, lakóhely, település típusa, iskolai végzettség, vallásosság, vallási gyülekezethez való tartozás, az adó 1%-nak felajánlása, rendszeres adakozási vagy önkénteskedési hajlandóság, az esküvő létszáma és átlagos egy főre jutó dekorációs költség) nincsenek szignifikáns hatással arra, hogy valaki támogatja-e a Jótékony Dekor ötletét vagy sem. Mindebből arra a következtetésre jutottunk, hogy habár a szolgáltatásnak nincsen jól körül határolható célcsoportja, a tény, hogy a válaszadók 83%-a pozitívan áll a kezdeményezéshez azt bizonyítja, hogy van fogyasztói igény a szolgáltatás iránt és érdemes lehet a kezdeményezés ötletét tovább vinni egy részletes üzleti terv kidolgozására.

Hivatkozások

Arapovics Mária (2011). A civil-nonprofit szektor és a szervezetek forrásteremtése. 3-85. oldal Elérhető innen: http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0003_09_civili_nonprofit_szektor/09_civil_nonprofit_szektor.pdf Letöltés ideje: 2019.12.01.

Ágh Mária (2017). Jótékonyági Esküvő 2018 – Segíts egy beteg kisfiún az esküvőddel. Secret Stories. Elérhető innen: <https://secretstories.hu/eskuvo-i-inspiraciok/minden-mas/jotekonyagi-eskuvo-2018/>. Letöltés ideje: 2019.12.15.

Fendler Cecília (2019). Köszönő ajándék. Elérhető innen: https://www.facebook.com/groups/849758075053988/permalink/2883479501681825/?sale_post_id=2883479501681825. Letöltés ideje: 2019. 12. 16.

Fülöp Norbert (2019). Mennyibe kerül egy esküvő 2019-ben? Bankmonitor. Elérhető innen: <https://bankmonitor.hu/cikk/mibol-fizetheti-ki-egy-iffu-par-az-eskuvo-i-koltsegeket/>. Letöltés ideje: 2020.03.16.

Hojsza Petra és Kiss Tünde (2019). Jótékony Dekor. Kérdőíves megkérdezés válaszaiból összeállított adatbázis. Elérhető innen: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/1bU6TeE7LCEf2wmOnGP8Af8aIRWp73C2Vuz018Qr-q2U/edit?usp=sharing>. Feltöltés ideje: 2019. 12. 14.

Kiss Julianna (2015). Társadalmi célok, gazdasági tevékenységek – A társadalmi vállalkozások definíciói. In: Civil Szemle. XII. évfolyam I. szám. 5-20. oldal. Elérhető innen: http://www.civilszemle.hu/downloads/Civil_Szemle_2015_1_web.pdf Letöltés ideje: 2019.12.10.

KockaCsoki (s.a.). Esküvőkre ajánljuk. Elérhető innen: <http://www.kockacsoki.hu/termekek/eskovokre-ajanljuk>. Letöltés ideje: 2019. 12. 16.

KSH (2019). A nonprofit szektor legfontosabb jellemzői 2018-ban. Elérhető innen: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit18.pdf>. Letöltés ideje: 2020.03.16

Nagy-Németh Veronika (2019). Interjú a dekoratőr szakma működéséről. Az interjút készítette: Hojsza Petra és Kiss Tünde. Interjú készítésének ideje: 2019.12.14. Interjú kérdéseit lásd a mellékletben.

Secret Stories (2019). Daalarna Jótékonyági Vásár 2019. Elérhető innen: <https://secretstories.hu/daalarna-titkok/daalarna-jotekonyagi-vasar-2019/>. Letöltés ideje: 2019.12.15.

Horn Péter

Competitiveness of family owned firms - Evidence from Hungarian firms

Adatalapú versenypesség kurzusbeszámoló

Research description

Family enterprises are known to be essential part of European societies. They make up 60% to 90% of all businesses and they employ at least 1/3 of the working age population (Mandl, 2008, pp. 40-47). Hungary is no exception as studies suggest that 86% of small businesses, 69% of medium enterprises and 64% of large enterprises are family owned in Hungary (Drótos et al., 2018, p. 7). Hence, it is not surprising that the challenges, potentials and risks of family enterprises are well studied areas of research.

The literature highlights that family owned firms are slower to adapt to innovation trends and take longer to build up IT assets and digitalize their operations (KPMG, 2017). Furthermore, Hungarian enterprises are hit harder by current labour shortages, due to the lack of within family labour supply, making the accumulation of human capital a slower and more difficult process which further impairs innovation capacity (Szendrői, 2019).

Using a survey based dataset by the Competitiveness Research Centre (Chikán et al., 2019) in my paper, I attempt to compare the competitiveness of Hungarian family and non-family enterprises and try to investigate how the aforementioned issues (lack of innovation, the ill-preparedness for the digital economy and the business risk due to labour shortage) affect the differences in competitiveness. I measure firm competitiveness with the Firm Competitiveness Index (FCI) created by Chikán (2006), that can be described by the following formula:

$$C = (F + A) * P$$

where C stands for competitiveness, F represents the companies' functionality, A shows the ability to adapt (to changes) and P stands for performance. Each indicator involves several questions from the survey, each of them having the same weights. The performance measure is standardized, hence firm level competitiveness can take a value of 0 to 10. This also means that regardless of the sample there is at least one enterprise with an FCI of 0 and one with 10 (see Figure 1). I regress the FCI indicator on family ownership, where more than 50% of the ownership belongs to the same family. I also control for innovation, IT preparedness and labour shortage-related composite indicators based on questions in the survey.

To observe a causal relationship between family ownership and competitiveness, I use propensity score matching, a quasi-experimental statistical method designed to estimate average treatment effect when random treatment assignment is not achievable. A propensity score of an observation indicates the probability that it is a treated unit based on the covariates that could affect treatment assignment. The base of the model is a logit

(or probit) regression in which the predictors are covariates that both can influence treatment and effect the original dependent variable. After each observation is given a probability of being treated, the algorithm is pairing each treated unit with a control (or in some cases with more controls), hence the remaining dataset is a combination of treated and control units that have very similar characteristics, thus causal inference is feasible.

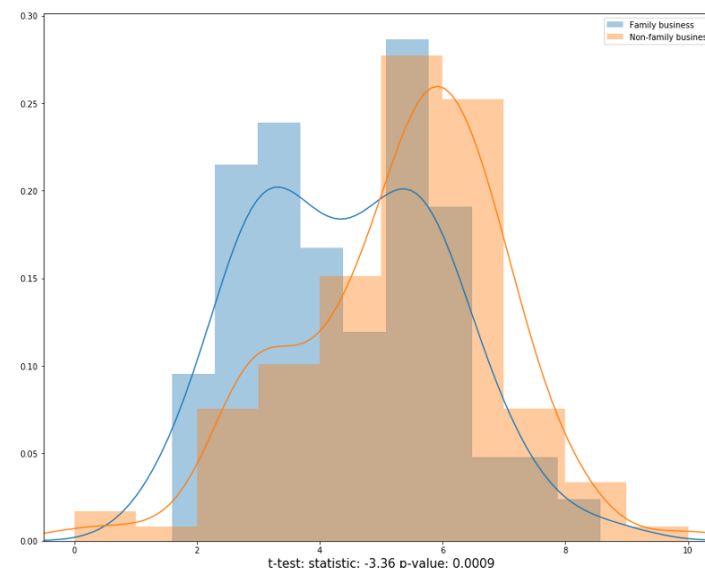

Figure 1: Firm competitiveness by ownership type
Source: Author's own calculation, based on Chikán et al. (2019) and Chikán (2006)

In this setup the `treatment` is being owned by the same family and the control variables are firm and market level characteristics that can both influence competitiveness and can differentiate family and non-family corporations. The equation below shows the covariates used in the matching regression.

$$\pi_{\text{family}} = \beta_1 * \text{capital} + \beta_2 * \text{sector} + \beta_3 * \text{employees} + \beta_4 * \text{env.}^1 \text{ uncertainty} + \beta_5 * \text{env. change} + \beta_6 * \text{admin \& market env.} + \beta_7 * \text{borrowing env.} + \beta_8 * \text{corruption} + \beta_9 * \text{age cat.} + \epsilon$$

Results

First, I used simple OLS to regress family ownership, innovation, IT preparedness and labour shortage related questions on the FCI. According to the models' results, family owned companies indeed tend to be less competitive due to the lack of digitalization and efficient

¹ env. is an abbreviation for environment

IT processes. Furthermore, innovation and digitalization characteristics both seem to be important factors to explain the variation in competitiveness among Hungarian enterprises.

As a second step, I used propensity score matching to achieve balance in the treated (family owned businesses) and control (non-family owned businesses) group regarding sector, location, age and environmental characteristics. This step is important to approximate the real effects of family ownership on competitiveness. According to the OLS regression results applied on the matched dataset, the ownership does not significantly affect the FCI (see Table 1.). This indicates that Hungarian family owned businesses are not necessarily less competitive than their peers, therefore policy measures only targeting family owned companies to address the issues of competitiveness probably wouldn't be effective. The different outcome from the matched dataset highlights the importance of randomization and critical thinking.

Nonetheless, the results show that innovation and R&D activities and digitalization remained important factors in the matched sample. These findings are especially important when designing policy to address competitiveness issues. Instead of only supporting family businesses, Hungarian policy makers should promote R&D activities, help firms to prepare for the challenges of the digital economy and allocate additional resources to sectors and regions that perform poorly. Nonetheless, my results do not indicate that Hungarian family firms don't have to face many challenges. Several researchers and experts warn that succession and other related issues will have – and to some degree already have – negative effects on their performance. On the medium run these problems could also directly affect their competitiveness.

References

Chikán Attila (2006): A vállalati versenyképesség mérése, Pénzügyi Szemle, Vol.: 51., No.1., pp. 42-56. downloaded: https://www.asz.hu/storage/files/files/penzugyiszemle/2006/pu_szemle_0601.pdf

Chikán Attila – Czákó Erzsébet – Losonci Dávid – Kiss-Dobronyi, Bence (2019): A 4. ipari forradalom küszöbén – Gyorsjelentés a 2019. évi kérdőíves felmérés eredményeiről, Working Paper, Competitiveness Research Centre – VTO Alapítvány

Drótos György – Weiszt Attila – Meretei Barbara – Vajda Éva (2018): Family Businesses in Hungary, The Results of the 2017/18 Survey Research, Corvinus Center of Family Business

KPMG (2017): Family businesses in the digital economy, KPMG International, downloaded: <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/sg/pdf/2017/05/Family-Businesses-in-the-Digital-Economy.pdf>

Mandl, Irene (2008): Overview of Family Business Relevant Issues, Austrian Institute for SME Research, downloaded: <https://ec.europa.eu/docsroom/documents/10389/attachments/1/translations/en/renditions/native>

Szendrói Gábor (2019): Lecture on Hungarian SME-s, Date: December 4., 2019, Location: Rajk College for Advanced Studies, 1085 Budapest, Horánszky Street 6.

Table 1.: OLS Regression outputs on the matched data

	Simple Difference	Model I.	Model II.	Model III.	Model IV.	Model V.	Model VI.	Model VII.	Model VIII.
Family owned & managed	-0.174	-0.1562	0.0621	-0.1302	-0.0275	-0.0036	0.1663		0.1161
Social and economic environment				0.5555***	0.4662**	0.1418	0.3221*	0.445**	0.0764
				-0.4796*	-0.4569*	-0.2308	-0.4225*	-0.5776**	-0.3212
				0.4091	0.2424	0.1969	0.2516	0.334	0.2707
					0.7928***	0.4584*	0.7822***	0.8546***	0.4838*
Innovation comp. to peers						0.4935**			0.4302*
Innovative processes						0.3989*			0.1531
R&D activity (higher score, less)						-0.4957*			-0.6588**
Income spent on IT									-0.2101
Comp. adv. due to IT systems							-0.2082		0.0876
Prep. for digital transform.							0.1905		0.5934**
Labour shortage							0.5215**		-0.2082
Intercept	4.6422***	6.0616***	6.0461***	5.8612***	4.0186**	2.4714	2.5722	4.4722**	-0.2649
Financial controls	no	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
Firm characteristics	no	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes	yes
No. of obs.	122	122	122	122	115	94	105	112	89
Adj. R-squared:	-0.005	-0.0044	-0.046	0.041	0.117	0.169	0.201	0.128	0.255

Source: Author's own calculation, based on Chikán et al. (2019)

Kondrát Lili

Terápiahűség egyetemisták körében

Egészségügy kurzusbeszámoló

Gyógyszer adherencia és kapcsolódó fogalmak

A gyógyszeres kezelések és terápiák sikeressége szempontjából kulcsfontosságú tényező, hogy sikerül-e a beteg együttműködését elérni. A betegségre felírt kezelés elmulasztása rontja a kezelés sikerességének esélyeit (Vermeire et al., 2001). A nem megfelelően szedett gyógyszerek nem csak az egyén egészségére vannak negatív hatással, de jelentős többletköltségeket rónak az egészségügyi rendszerre is, valamint növelik a kórházban ellátásra szorulókat is (Iuga & McGuire, 2014). Dolgozatomban azt vizsgálom, hogy a fiatalok körében mennyire jellemzőek ezek a problémák és mennyire használják ki az okos eszközök nyújtotta segítő módszereket.

Az adherencia szó a gyógyszerhez való „ragaszkodást” jelenti – azaz, hogy a beteg mennyire követi a kezelőorvos ajánlásait. A gyógyszerhez vagy kezeléshez való ragaszkodás hiánya több formában is előfordulhat: például a beteg teljesen abbahagyhatja a kezelést, rossz időpontban szedheti a gyógyszert, vagy olyan életmódot folytat, amely mellett nem hat a gyógyszer. A jelenség számos okra vezethető vissza, például a beteg tudatossága alapján megkülönböztethetünk szándékolt és a nem-szándékolt non-adherenciát, melyet a viselkedés megértése és a felmerülő megoldások szempontjából is érdemes megkülönböztetni. (Vermeire et al., 2001)

A non-adherencia meghatározó tényezői, és okai

A terápia jellege (a kezelés hossza, bonyolultsága) valamint az orvos kommunikációja is meghatározó a beteg felé. Utóbbi leginkább akkor szab gátat a terápia-hűségnek, amikor a beteg nem tudja felidézni pontosan a kezelési ajánlásokat, vagy nem értette meg annak lényegét. A kezelőorvosnak szem előtt kell tartania a beteg fizikai állapotát (például az idős emberek nehézségeit), és az ennek megfelelő formátumú és elérhetőségű gyógyszert felírni (például nehéz nyelés esetén pezsgőtabletta alkalmazása). A világos és egyértelmű instrukciók szintén kulcsfontosságúak, ahogy a beteg teljesítményének utókövetése is. Továbbá számít, hogy az orvos ajánlásait hitelesnek tartja-e a beteg, és az aggodalmaira megfelelően tudott-e reagálni, tehát az orvos-beteg kapcsolat jelentős hatással bír az adherenciára. Végül a beteg percepciói is befolyásoló tényezők lehetnek, az egészségtudatuk, egészségügyi műveltségük és a betegségekről és gyógyszerekről alkotott általános képük is szerepet játszik abban, hogy mennyire fognak ragaszkodni a kezelésükhöz. (Vermeire et al., 2001)

A diákok számára a leggyakoribb ok a non-adherenciára a feledékenység volt, a második a kezelés magas ára, majd a túl sokféle gyógyszer. A betegeknek a listán csak 16. volt, a diákoknál azonban az 5. leggyakoribb ok, hogy nem értik a kezelés fontosságát. A kezelés fontosságával kapcsolatos kételyek mellett a bonyolult adagolás és az életmóddal való

összeférhetetlenséggel is előkelő helyen szerepelnek a listán. (Darbishire et al., 2018)

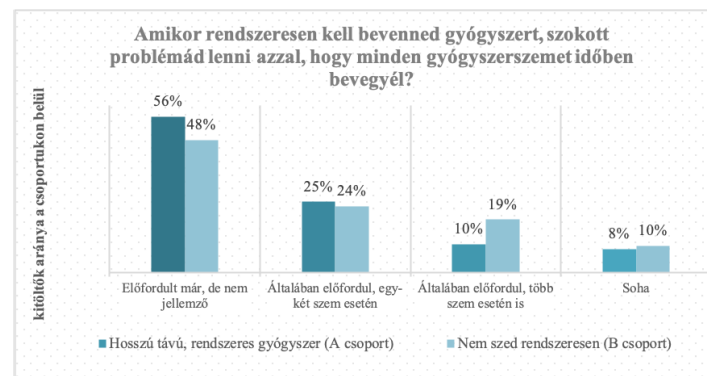
Adherenciát támogató eszközök és módszerek

A jó orvos-beteg kapcsolat kulcsfontosságú, és az orvossal való gyakoribb interakció is segíthet az adherencián (például telefonhívás, üzenet vagy akár látogatás formájában). Emellett egyéb pozitív szociális benyomások is segíthetnek, különösen a család és barátok szerepét érdemes hangsúlyozni. A betegek ezen felül magukat is ösztönözhetik az orvosi ajánlások szorosabb követésére, például emlékeztetők beállításával, vagy segítő rutinműveletek kitalálásával. A gyógyszereszedést támogató telefonos applikációk is főként ebbe a kategóriába sorolhatóak. Ezen felül az orvostudomány már kifejlesztett úgynevezett okos kapszulákat is, amik a gyógyszer bevételekor jelzést küldenek erről, így a beteg nem tud taktikázni a gyógyszer bevitelének tekintetében. (Costa et al., 2015)

Kérdőíves felmérés és következtetések

A fiatalok gyógyszereszedési szokásainak feltérképezéséhez egy kérdőíves felmérést végeztem, melyet 101-en töltöttek ki. A kérdőív azt vizsgálta, hogy a kitöltő egyetemisták mennyire hajlamosak nem az orvos utasításainak megfelelően ütemezve szedni a gyógyszereiket, valamint próbáltak-e már valamilyen módszert a gyógyszereszedési szokásuk javítására. A kérdőív kitöltőit két csoportra bontottam, az alapján hogy hosszútávon és rendszeresen szednek-e gyógyszert (A csoport) vagy nem (B csoport).

A kitöltőknek először az adherencia kapcsán kellett egy kérdésre válaszolniuk, ami a gyógyszerek megfelelő időben való bevitelére vonatkozik (azaz amikor kihagynak, vagy késve vesznek be egy adagot) (1. ábra). Ezután meg kellett jelölniük az összes okot ami valaha már okozott esetükben problémát a gyógyszer ajánlott szedésével (2. ábra)

1. ábra: Non-adherencia előfordulásának felmérése, saját ábra, kérdőíves felmérés alapján

Az 1. ábrán látható, hogy a kitöltők nagy részével mindkét csoportban már előfordult, hogy elfelejti bevenni a gyógyszert, azonban rendszeresen nem jellemző rájuk ez a viselkedés. A 2. ábráról pedig leolvasható, hogy a kitöltők túlnyomó része felelőtlenség miatt nem veszi be a gyógyszert, vagy amiatt, hogy nincs nála a gyógyszer.

A következő kérdésben a terápiahűség javítására szolgáló módszereket mértem fel. A 3. ábrán látható, hogy a könnyebb kezelésben részesülők (B csoport) közül sokan nem érzik szükségesnek, hogy javítsák adherenciájukat (38%), míg a hosszabb kezelésben részesülők 19%-a válaszolta ezt. A legnépszerűbb módszerek a szülői figyelmeztetés, emlékeztető írása és a viselkedési változtatások voltak.

A továbbiakban az okostelefon adherencia javítására való használatát mértem fel. Az emlékeztetőt beállítók 65%-a az okostelefonján alapértelmezett naptárat használja erre a funkcióra, míg 13% külön gyógyszereszedést segítő applikációkkal oldja ezt meg. A mobilapplikációt használók között felmértem, hogy milyen funkciót használnak, ezek közül az emlékeztető funkció, a gyógyszereszedés alapján statisztika készítése és az események

előre tervezése voltak a kitöltők által preferáltak (utóbbi a fogamzásgátlók esetén gyakori funkció, melynek rendszeres használata segíti a következő ciklus megbecslését). Ezek alapján elmondható, hogy a kitöltők körében a telefonszámra emlékeztető beállítására sokan használják, azonban a piacon elérhető egyéb applikációkat és funkciókat kevésbé ismerik vagy használják.

Konklúzió

Dolgozatomban a fiatalok gyógyszereszedési szokásait vizsgáltam, elsősorban a terápiahűsége fókuszálva. Ennek relevanciája, hogy a gyógyszeres kezelések sikertelenségének egyik fő oka a gyógyszerek nem megfelelő szedése. A fiatalok körében a szakirodalom és a kérdőív alapján is az elsőszámú ok a non-adherenciára a felelőtlenség. A kérdőív alapján az egyetemisták a vártnál alacsonyabb mértékben használják az okos eszközeiket a gyógyszereszedési szokásaik javítására, pedig sok funkciójú alkalmazás található már most is az alkalmazási piacokon. Az applikációk további fejlesztése, és a fiatalok számára is vonzó motiváló funkciók kialakítása – például gamifikáció – tovább növelheti a felhasználók számát, ami hozzájárulhatna a magasabb gyógyszer adherenciához.

2. ábra: Összes előforduló ok, saját ábra, kérdőíves felmérés alapján

3. ábra: Kipróbált módszerek, saját ábra, kérdőíves felmérés alapján

Hivatkozások

Costa, E., Giardini, A., Savin, M., Menditto, E., Lehane, E., Laosa, O., Pecorelli, S., Monaco, A. and Marengoni, A. (2015): „Interventional tools to improve medication adherence: review of literature.” Patient Preference and Adherence, 9, p.1303-1314., Published online 2015 Sep. 14, doi: 10.2147/PPA.S587551

Darbishire, P.L. and Mashrah, D. (2018): „Comparison of Student and Patient Perceptions for Medication Non-adherence”. American Journal of Pharmaceutical Education, 82(9), 6444., Published online, doi: 10.5688/ajpe6444

Iuga, Aurel O & McGuire, Maura J (2014): „Adherence and health care costs”, Risk Management and Healthcare Policy, 2014; 7: 35-44., Published online 2014 Feb 20. doi: 10.2147/RMHP.S19801

Vermeire, E., Hearnshaw, H., Van Royen, P. and Denekens, J. (2001): „Patient adherence to treatment: three decades of research”. A comprehensive review. Journal of Clinical Pharmacy and Therapeutics, 26(5), pp.331-342., doi: <https://doi.org/10.1046/j.1365-2710.2001.00363.x>

Teremy Zsombor

Bérkülönbségek az NBA-ben – A draft és a fix kezdő fizetés hatásának vizsgálata Ökonometria II. kurzusbeszámoló

Az észak-amerikai profi kosárlabdligába 1947 óta a drafton keresztül lehet bekerülni, ahol minden csapat sorban választ egy játékost a nevezettek közül. A választás sorrendjét főként a csapatok előző szezonban elfoglalt helyezése határozza meg. Minél hátrébb végzett valaki a tabellán az előző évben annál hamarabb fog választani. Így halad végig a válogató az egyes csapatokon. Ez kezdetben 3 körön keresztül zajlott, később a körök számát kettőre csökkentették. A válogató után a csapatok leülnek tárgyalni a játékosokkal és ügynökeikkel, majd megegyeznek a fizetésükről. (nba.com, 2019)

1994-ben sor kerül minden idők legnagyobb értékű szerződésének megkötésére, amit egy újoncnak ajánlottak. Glenn Robinson 10 évre írt alá 67,5 millió dollár értékű szerződést (Rowe, 2016, 2. old.). Ez az esemény teljesen megváltoztatta az NBA-be kerülés körülményeit. A csapatok tulajdonosai bizonytalan befektetésnek érezték ekkora összeget költeni olyan játékosokra, akiket még nem is láttak játszani NBA keretei között. Válaszul 1995-ben szabályozás alá vonták az első körben bekerült újoncok kezdő fizetését, megszületett a 30 csapat tulajdonosa és a játékosok érdekképviselői szövetségének egyezménye (Collective Bargaining Agreement, CBA), amely szabályozza a játékosok és liga között a jövedelemelosztását. Ezzel a lépéssel jelentősen leszorították az új játékosok kezdeti fizetését. (basketball.realgm.com, s.a.). (Rowe, 2016)

A szabályozás lényege, hogy az első körben kiválasztott játékosok fizetése a liga által meghatározott referencia sáv alapján kerül meghatározásra, amelytől 20 százalékkal lehet eltérni lefelé és felfelé egyaránt (NBPA, 2017, 267. old.). Ezzel szemben a második körben bekerülő játékosok fizetése szabad béralku keretében dől el. A fizetéseken felül szintén szabály született arra is, hogy a draftolt játékosoknak kötelező adott időt az őket kiválasztó csapatnál eltölteni. (Cohen et al., 2013; Rowe, 2016; nba.com, s.a.)

Tanulmányomban a kezdeti fizetés hosszútávú hatásait elemzem, ennek a fizetési struktúrának a segítségével. Először azt vizsgálom, hogy az első körben bekerültek szignifikánsan többet keresnek-e első évükben hasonlóan teljesítő második körben bekerült társaiknál. Ez a hipotézis gyakran felmerülő kritikája az új rendszernek (Rowe, 2016). Továbbá elemzem, hogy ez a bérhátrány hosszú távon is megmarad keresetükben? Hipotézisem szerint az emberek bérnövekedésének nagy része pályájuk elejére koncentráldódik, amely azt jelenti, ha valaki alacsonyabb bérszintről indul, akkor nagy eséllyel alacsonyabb bérszintre is képes eljutni.

Identifikációs stratégia

A becslés során két szinten kell elkerülni az endogenitás problémáját, amely jelenléte ese-

tén a fő magyarázó változóm korrelálna a hibataggal, így torzítna a becslést. Először a drafton elfoglalt helyezés és első fizetés kontextusában, hiszen aki tehetséges, előrébb fog végezni és valószínűleg nagyobb fizetést is kap. Ezt a problémát szakadós regresszió segítségével kezeltem, melyben az 1995-ös szabálmódosítás által biztosított első és második körös játékosok közötti bérszakadást fogom felhasználni.

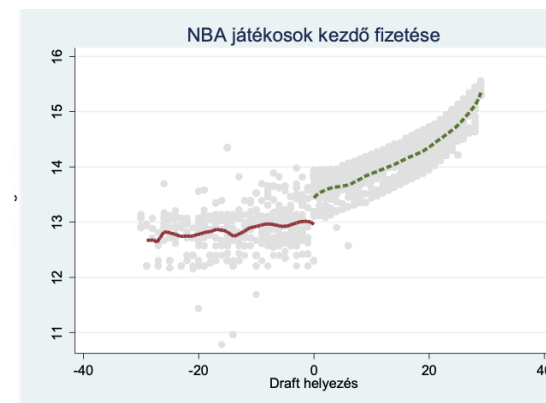
$$\log(\text{első\_fizetés}_{i,t}) = \beta_0 + \beta_1 * \text{draft\_első} + \beta_2 * \text{draft\_helyezés} + \beta_3 * (\text{draft\_helyezés}_i * \text{draft\_első}) + \text{kontroll változók}^1 + e_{i,t}$$

A második szinten az első fizetés és későbbi bér közötti összefüggést kell megfosztani az endogenitástól, hiszen akiknek magasabb az első fizetése valószínűleg jobb teljesítményt képesek nyújtani így a későbbi béruk is magasabb lesz. Ennek elkerülése céljából 2SLS-t (Two-Stage Least Squares) alkalmazom, amely két részből áll. Az első lépés során a korábban említett szakadós regressziót használom első fizetés becsléséhez. Majd az így kapott első bér segítségével becsülöm meg a későbbi fizetést. Összegezve tehát drafton elfoglalt helyezést használom instrumentális változóként a második egyenletben.

$$\log(\text{fizetés}_{i,t}) = \alpha_0 + \alpha_1 * \log(\text{első\_fizetés}_i) + \alpha_2 * \text{draft\_helyezés}_i + \alpha_3 * (\text{draft\_helyezés}_i * \text{draft\_első}) + \text{kontroll változók}^1 + u_{i,t}$$

Eredmények

Az első ábrán a szakadós regresszió eredményei láthatók. Ha valakit az első körben draftoltak átlagosan 36 százalékkal nő meg a bére, azokhoz képest, mint akik második körben kerültek kiválasztásra. Tehát kezdetben ennyivel keresnek több pénzt pusztán a helyezésükből kifolyólag a játékosok. Fontos még kiemelni, ha valaki az első körben egy hellyel előrébb végez körülbelül 6 százalékkal nő a bére, amíg a második körös játékosok várható bére a helyezéstől szinte független.

1. ábra: NBA játékosok log fizetése az első évben a drafton elért helyezésük szerint. Jobb oldalt találhatók első körben draftoltak bal oldalt másodikban. Jobb legszélén helyezkedik el az első helyen választott. Balra csökken a helyezésként. (saját adatbázis alapján, 2019)

¹ Kezdeti meccsek, játszott meccsek, teljesítmény mutatók, tapasztalat, tapasztalat négyzet, csapatváltás, szezon, főiskola, csapat, város

A második táblázatban a lineáris regresszió együtthatója megmutatja, hogy ha nem kezeljük az endogenitást jelentősen nagyobb pontbecslést kapunk. Ha teljes időszakra vizsgáljuk 2SLS által adott becslést látszik, hogy szignifikánsan nem tér el nullától. Ez az eredmény nem meglepő, hiszen tudjuk, hogy játékosok 15 százaléka több mint 10 évet tölt a ligában. Reális várakozás, hogy ekkora időtávon a kezdeti előny eltűnik.

A harmadik oszlopban csak azokat a játékosokat vizsgáltam, akik legfeljebb 5 éve játszanak a NBA-ben, azaz minden játékos első 5 éve került be az elemzésbe. Ebben az esetben a hatás már biztosan pozitív. Ha valaki kezdő bére 1 százalékkal magasabb volt, akkor a jövőbeni bérében 0,63 százalékos prémiumra számíthatott az első 5 éve alatt. Jól látható, hogy minél szűkebb az intervallum annál nagyobb a hatása a kezdő fizetésnek. Hét éves időtávon még egyértelműen kijelenthetjük, hogy a hatás pozitív. 11 évet vizsgálva már azt látjuk, hogy a pontbecslés nulla alatti értéket is felvehet. Itt már eltűnik az első körben draftoltak kezdeti előnye.

Összességében az 1995-ös szabályozás következménye, hogy a második körben bekerültek jelentősen kisebb bérszintről indulnak. Különösképpen azok a játékosok járnak rosszul, akik második körben hamar kiválasztásra kerülnek, ugyanis jövőbeni teljesítményükvárhatóan hasonló, mint az első körben bekerült utoljára kiválasztottaké, mégis bérhátrányban fognak szenvedni. Illetve a játékosok későbbi karrierjében kezdő fizetés nagysága plusz növekedést okoz, ami azt jelenti, hogy a szabályozás egyfajta merevséget eredményez a bérezései rendszerben.

Függő változó: Fizetés	Lin. reg.	2SLS					
Időszak	Teljes	Teljes	5 év	7 év	9 év	11 év	13 év
Kezdő fizetés	0.502*** (0.042)	0.343* (0.202)	0.636*** (0.169)	0.491*** (0.188)	0.360* (0.195)	0.356* (0.197)	0.322 (0.200)
Tapasztalat	0.412*** (0.016)	0.389*** (0.016)	0.298*** (0.059)	0.346*** (0.030)	0.388*** (0.023)	0.413*** (0.019)	0.403*** (0.017)
Tapasztalat négyzet	-0.016*** (0.001)	-0.015*** (0.001)	0.008 (0.010)	-0.005 (0.003)	-0.014*** (0.002)	-0.017*** (0.002)	-0.017*** (0.001)
Csapatváltás	-0.230*** (0.020)	-0.193*** (0.017)	-0.311*** (0.036)	-0.246*** (0.025)	-0.207*** (0.021)	-0.201*** (0.020)	-0.187*** (0.018)
Kontrollok	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen	Igen
Constant	6.274*** (0.598)	-17.901 (16.789)	-6.960 (13.612)	-11.601 (15.145)	-18.715 (15.942)	-18.910 (16.221)	-19.278 (16.614)
Megfigyelések	4,313	4,444	2,246	3,019	3,619	4,019	4,259
R-négyzet	0.756	0.673	0.683	0.707	0.699	0.693	0.679

1. táblázat: A 2SLS és lineáris regresszió eredményei. A fizetés és kezdő fizetés logaritmusban értendő. Kontroll változók: kezdett és lejátszott meccsek száma, teljesítmény mutatók, szezon, főiskola, csapat, város, draft helyezés1, draft helyezés2. Sztenderd hibát klaszterezéssel kezeltem. Sztenderd hibák zárójelben láthatók. Szignifikancia szintek: *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1. (Forrás: saját adatbázis alapján, 2019)

Hivatkozások

Cohen, Alma – Lavy Nadav – Sasson Roy (2013): Termination Risk and Short-Termism: Evidence from Rookie Participation Decisions by NBA Coaches, Working Draft, letöltés ideje: 2019.05.10. letöltés helye: <https://pdfs.semanticscholar.org/8cbf/09a2d9c34b0ed327c207596388b22e890f70.pdf>

nba.com (2019): NBA Draft Lottery: Schedule, odds and how it works, letöltés ideje: 2019.05.11., letöltés helye: <https://www.nba.com/nba-draft-lottery-explainer>

nba.com (s.a.): CBA Principal Deal Points, letöltés ideje: 2019.05.11., letöltés helye: https://www.nba.com/news/cba_summary_050804.html

NBPA (2017): Collective Bargaining Agreement: 2017 január 19., letöltés ideje: 2019.05.11., letöltés helye: <http://3c90sm37lsaecdwtr32v9qof-wpengine.netdna-ssl.com/wp-content/uploads/2016/02/2017-NBA-NBPA-Collective-Bargaining-Agreement.pdf>

Rowe, DJ (2016): It's Time to Retire the NBA's Rookie Salary Scale, Duke University, School of Law, letöltés ideje: 2019.05.10. letöltés helye: https://www.sportslaw.org/docs/Time_to_Retire_NBAs_Rookie_Salary_Scale_Rowe.pdf

Staw, Barry M. – Hoang, Ha (1995): Sunk Costs in the NBA: Why Draft Order Affects Playing Time and Survival in Professional Basketball, Administrative Science Quarterly, 40. évfolyam, 3. szám, 474-494 oldal

Valentinyi Anna

Before it was cool: Hungary, the political trendsetter

Joguralom és demokrácia kialakulása Európában kurzusbeszámoló

Within the framework of this paper, I will attempt to argue that various global and political trends tend to manifest more strongly or at an earlier date in Hungary than elsewhere. That is not to say that these trends always appear in Hungary first, or most strongly, simply that it appears to be a recurring phenomenon. My analysis will centre on four periods: the interwar years, the 1950s, 1980s, and the 2010s. I will consider each period in turn and take a look at the dominant political trends of the era, either on a global or a regional level. Finally, I will summarise my observations, and attempt to explain why Hungary appears to be more sensitive to the emergence of these trends than most other countries.

The interwar period: the rise and fall of liberal democracy

Following the end of WWI, all around the world, countries began turning towards a liberal direction, leaving behind the traditional monarchies of the past. As Lee notes, they began adopting various liberal democratic institutions, such as multi-party systems, the separation of powers, rule of law, and a respect for individual rights. While there were certain exceptions, such as Hungary, Turkey, and the Soviet Union, it appeared that the age of democracy was ascendant. However, such a state of affairs proved to be short-lived, as the new democratic states proved themselves fragile and unstable, unable to cope with the challenges of the interwar period. By the mid-1920s, fascism and totalitarianism were on the rise. This was exacerbated by the start of the Great Depression in 1929, causing even more states to succumb to the siren song of authoritarianism.¹

Interestingly, matters were somewhat different in Hungary. As Kitchen points out, from 1920 onwards the country was dominated by the Horthy regime, an authoritarian system that nevertheless incorporated some liberal-democratic elements.² Thus, there would be no democracy in Hungary following the end of the war; it would embrace authoritarianism immediately. For the rest of the world, it would take years to follow.

The first crack in the plaster: destalinization in the 1950s

Following the end of the Second World War, the majority of Eastern-Central Europe found itself under Soviet influence. As Rothschild and Wingfield note, these states were turned into communist dictatorships, becoming satellite states of Soviet Union. Each country was expected to imitate the Soviet model of governance: economies were swiftly centralised and rapid industrialisation came to fore. However, in spite of the promises of rapid development, within a few years of communist rule the economies of the Eastern bloc countries had deteriorated, and hunger and poverty became rampant. As such, following the

death of long time Soviet leader Joseph Stalin, the new leadership implemented a series of moderate reforms in order to mitigate the burgeoning economic crisis. The scope of the reforms varied from country to country, but the foundations of communism remained unchanged, and Soviet dominance never wavered.³

In contrast, as Jeffries and Bideleux observe, new Hungarian Prime Minister Imre Nagy implemented a series of wide-reaching reforms, liberalising both the political and economic system. As a result, Hungary began to bear something of a resemblance to a democratic state, rather than a communist dictatorship. For Moscow, such dissidence could not be tolerated. They attempted to handle the situation by dismissing Nagy from office, but this would lead to a nation-wide revolution, during which Hungary almost managed to break free of Soviet rule.⁴

All in all, it is possible to conclude that the wave of reform that swept through the region during the 1950s manifested itself in Hungary the strongest. Not only were its reforms the most radical, they resulted in a crisis that threatened to destabilise the entire Soviet bloc.

The twilight years of the Eastern bloc: moving towards transition

By the 1980s, the countries of the Soviet bloc had entered into a state of decline. Crisis after crisis emerged, most of which, as Saxonberg and Lipset argue, the political elites were unable to adequately resolve. Some countries continued to cling rigidly to the Soviet model of governance, hoping to weather out the crises, while others attempted to alleviate the situation by implementing certain moderate reforms. In particular, Poland saw the increasing liberalisation of political life, though attempts at economic reform remained half-hearted.⁵

Hungary, however, implemented wide-ranging reforms in both the political, and the economic spheres. Over the course of the 1980s, the Hungarian economy was increasingly liberalised, with bureaucratic planning being slowly relegated to the background, while market mechanisms were allowed a greater role. Meanwhile, various political reforms also gained traction from the mid-1980s onwards, as some measure of pluralism was slowly introduced into political life.⁶

While many countries in the region remained largely wary of reform, Hungary had already taken significant steps towards becoming a liberal democracy in this period. However, it is important to note that regarding political and intellectual life, Poland was just as liberali-

³ Rothschild, Jeffrey, and Wingfield, Nancy. *Return to diversity: A Political History of East Central Europe Since World War II*. 3rd ed. New York: Oxford University Press, 2000.

⁴ Bideleux, Robert, and Jeffries, Ian. *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*. London: Routledge, 1998.

⁵ Saxonberg, Steven, and Lipset, Seymour Martin. *The Fall a Comparative Study of the End of Communism in Czechoslovakia, East Germany, Hungary and Poland*. London: Routledge, Taylor & Francis Group, 2016.

⁶ *Ibid.*

¹ Lee, Stephen J. *European Dictatorships: 1918-1945*. London: Routledge, 2010.

² Kitchen, Martin. *Europe between the Wars*. 2nd ed. Taylor & Francis, 2006.

sed, if not more so, than Hungary by the mid-1980s. Thus, in certain areas, Hungary was not the only frontrunner of reformism. Nevertheless, it remained the foremost proponent of economic and political reform in Eastern Central Europe.

The crisis of the West: populist leaders and illiberalism

With the end of the Cold War and the triumph of the West it appeared that liberalism was in ascendancy. Following the collapse of the Soviet Union many countries made the transition to democracy, moving away from their authoritarian pasts. However, this new liberal world order was only to last a few decades before beginning to crumble. In the recent years, we have seen a rise of illiberal populist movements all over the world. While these movements vary from country to country, they hold certain similarities. They tend to be dominated by larger-than-life leaders who claim to champion the needs of the ordinary people vis-à-vis the ruling elite. Extreme nationalism is promoted, paired with a suspicion of foreigners and minorities, and a disdain for liberal values. Indeed, such leaders have shown little respect for democratic institutions, such as the rule of law, separation of powers, or individual rights.⁷

While most of these movements only gained power in the mid-2010s, Hungary had already experienced an illiberal turn a few years prior. In 2010, Viktor Orbán, and his right wing party Fidesz, won a sweeping success in the Hungarian national elections. Orbán swiftly set about creating an increasingly authoritarian state that is conservative-nationalistic and xenophobic in nature. At this point in time, illiberalism was still in its cradle in most countries, but Hungary had already become a full-blown illiberal democracy.⁸

Hungary over the past century: revolution and regime change

Overall, as demonstrated above, I believe that it is plausible to argue that Hungary often serves as a frontrunner for many global or regional political trends. In some cases, such as that of the interwar period or the 2010s, these tendencies manifested noticeably earlier in Hungary than in the world at large. In other cases, such as that of the 1950s, the given trend emerged more or less at the same time as in other countries, but in a far more radical form. This, of course, begs the question of why has this tendency manifested itself time and time again. I believe that the answer lies in Hungary's 20th century history. Let us examine this period a little closer.

Hungary's past hundred years have been characterised by frequent regime changes and upheavals. Indeed, the country saw eleven regime changes in all, with its political system and dominant political ideology in near constant change.⁹ I believe that this may serve as an explanation for Hungary's sensitivity to the emergence of wider political trends. Consi-

dering the relative lack of continuity and deep-rooted political institutions, it is unsurprising that Hungary is capable of swift and radical change regarding its political structures. It is important to note that the aforementioned trends tended to emerge as a reaction to various crises that the existing elites were unable to adequately address. However, countries with more deeply embedded social and political institutions are unlikely to be able to instigate reform with such ease, even in the face of such issues. Hungary, with its constantly shifting institutional foundations however, will be able to go where the wind blows, so to speak.

⁷ Plattner, Marc F. "Illiberal Democracy and the Struggle on the Right." *Journal of Democracy* 30, no. 1 (January 2019): 5-19.

⁸ Wilkin, Peter. "The Rise of 'Illiberal' Democracy: The Orbánization of Hungarian Political Culture." *Journal of World-Systems Research* 24, no. 1 (2018): 5-42.

⁹ Sugar, Peter F., Hanák, Péter, and Tibor, Frank, eds. *A History of Hungary*. Bloomington: Indiana University Press, 1994.

Vig Ádám

„No escape from the mass mind rape”

– A Rage Against the Machine zenekar szerepe és üzenete a kapitalista zeneiparban

Társadalomelméletek a modernítésben kurzusbeszámoló

A tömegkultúra kritikája

A modern társadalomban megjelent tömegkultúra jelenségét és társadalmi hatásait járja körbe Adorno és Horkheimer írása, 'A kultúripar. A felvilágosodás mint a tömegek becsapása'. Ez az esszé az említett társadalomelméletet vizsgálja, célja az, hogy ellenpéldát mutasson az elmélettel szemben. A dolgozat kérdésselvetése, hogy vajon létezhet olyan művészeti alkotás, mely formájában alkalmas a rendszerbe való illeszkedéshez viszont szubsztanciájában elgondolkodtató és rendszerkritikus? A kérdés megválaszolására a 1990-es évek egy sikeres amerikai rap-metál zenekarát, a Rage Against the Machine-t vizsgálom, mely zenekar a szerző egyik kedvence.

A modern társadalomban a művészet logikája a társadalmi, gazdasági rend, a kapitalizmus logikája szerint működik. Mivel ez a logika a profitszerzés köré épül, a művészeti termékek ipari termékké válása elkerülhetetlen volt. A minél nagyobb haszonszerzés a fogyasztók számának növelését vonja maga után, melynek hatására a korábbiaktól eltérően milliók csatlakoztak a kulturális termékek fogyasztásába. A fogyasztói igények mennyiségének és intervallumának megnövekedésével elkerülhetetlenül megjelennek a művészeti termékek piacán szabványtermékek, melyek előállításuk egyszerűsítő reprodukáló termelési folyamaton keresztül zajlik.

A különböző kategóriájú kultúrtermékek léte – melyek különböznek tartalmukban és árukban is – a fogyasztók osztályozásából és külső, termelők általi kategorizálásából fakad. Ebből következik Adornoék (1990) szerint, hogy mindenkire szabnak valamilyen terméket, így senki nem marad ki. Ugyanakkor az így differenciált termékek szubsztanciájukban egyformának bizonyulnak végül. A különbségek illúziójából következően a kapitalizmus szakértőket, kritikusokat termel, akik feladata a különbségekből fakadó előnyök és hátrányok mérlegelése, ezzel fenntartva az illúziót. Az illuzórikus különbségekből fakadó újdonságok pedig csak az újdonság látszatát keltik, valójában a reprodukciót és újratermelést erősítik.

Adornoék (1990) szerint a szabványok csak elméletileg születnek fogyasztói igényekből, valójában manipuláció és regresszív szükségletek irányított következményei. A kultúripar azon logikája, hogy csak azokat az ötleteket karolja fel, melyek már korábban jól bevált recept alapján íródtak, beleillik a profitmaximalizáló kapitalista ideológiájába, ezáltal megjelenik egy reprodukció, egyhangúság a művészetekben és a társadalomban is. A sematikus tartalmak a fogyasztó képzelőerejének és spontaneitásának visszafejlődéséhez vezetnek. Ez mondjuk a filmek esetében úgy jelenik meg, hogy a klisék elkényelmesítik a nézőt, a mondanivaló megértéséhez bár szükség van figyelemre, de nem szükséges a „gondolkodó

aktivitás” – hasonló elmondható a zeneipar termékeire is szerintük. (Adorno – Horkheimer, 1990)

Ennek következményeként az alkotás és művész elválik egymástól, az alkotás társadalmi igényekre, és nem művészi megnyilvánulásokra szabott. A társadalmi igényekre szabott alkotások fogyasztása pedig a társadalmi rend öngazolásához, a kapitalista ember reprodukciójához vezet.

Érdekes kérdés, hogy mi történik azokkal a művészekkel, akik kritikusan állnak a jelenlegi rendszerhez. Adornoék (1990) szerint a kánonnal ellentétes, kritikus művészeket már a potenciál megcsillanásának pillanatában csatlakozásra bírják. Sőt, minél távolabbról érkezik a kritika, minél nagyobb felhajtással, annál biztosabb a siker – a piac itt is „működik”, a leginkább rátermettek számára biztosítva van a siker (Adorno – Horkheimer 1990, 160. old.).

Ez látszólag ellentmondáshoz vezet, ugyanakkor a mögöttes gondolat véleményem szerint az, hogy a társadalom és rendszerkritika megvalósulására ad lehetőséget a kapitalista rendszer, csak a kritika formájának kérdését szabja meg. Ha az alkotók képesek arra, hogy formájában idomuló, de szubsztantív üzenetében kritikus, és elgondolkodtató művet alkossanak, akkor az képes a kapitalista rendszerben is sikeres lenni. Kérdés, hogy létezhet-e olyan művészeti alkotás, mely formájában alkalmas a rendszerbe való illeszkedéshez viszont szubsztanciájában elgondolkodtató és rendszerkritikus?

A Rage Against The Machine – kultúripar és üzenet

A Rage Against the Machine 1991-ben alakult Los Angelesben, négy taggal: Zack de la Rocha énekes, Tom Morello gitáros, Tim Commerford basszusgitáros és Brad Wilk dobos alkotta a formációt. Első saját kiadású kazettájuk sikere után nem sokkal a zenekar szerződést kötött a Sony alá tartozó Epic Records-al, mely mai napig a világ három legnagyobb zeneipari vállalata közül az egyik (Resnikoff, 2016). A kiadó gondozásában megjelent első, 'self-titled' Rage Against the Machine című albumuk 1992-ben, mely top 50-be került a Billboard listáján.

Alakulása óta az együttes két Grammy díjat nyert, emellett további három alkalommal jelölték a díjra (ratm.com, 2019). Az Egyesült Államokban több mint 9 millió lemezt adtak el, az első lemezük háromszoros platina lemez lett, több mint 3 millió eladott példánnyal. Továbbá több nagysikerű világ körüli turnét is lefolytattak, ahol milliók előtt adták elő számaikat. (riaa.com, n.é.)

Az, hogy a zenekar alakulása, majd első demo kazettájuk megjelenése után nem sokkal a világ vezető kiadójával szerződött azt mutatja, hogy az általuk írt zene és dalszövegek formájukban megfelelték a kultúripari formáknak Adornoék keretrendszere szerint. Az általuk elért további sikerek (eladott lemezek száma, és elnyert díjak) szintén alátámasztják, hogy abban az esetben, ha Adornoék keretrendszerét elfogadjuk, akkor a zenekar által köz-

vetített üzenet nem lehet elgondolkodtató és rendszerkritikus, csupán szórakoztatásra alkalmas. Ahhoz, hogy megvizsgáljam a zenekar dalszövegei mögött rejlő szubsztantív üzenetet, a továbbiakban két, általam választott dalszöveget fogok elemezni.

Bullet In the Head

A dal először a zenekar 1991-es demo kazettáján jelent meg, végleges változata pedig az 1992-es Rage Against the Machine albumon található. Az egész dalszöveg arra hívja fel a figyelmet, hogy a tömegmédiá – de la Rocha itt elsősorban a televízióra gondol – hogyan befolyásolja és tartja kontrollja alatt a társadalmat.

A dal címében szereplő 'bullet'-et, a fegyverből kilőtt golyót azonosítják a televízióból sugárzott tartalommal, párhuzamot vonva a golyó és a műsorok hasonló hatásaival az emberi agyra. *'I give a shoutout to the living dead'* kezdi a második versszakot, ahol az élő halál állapotával írja le a fogyasztókat. Több ilyen sor is erre utal, mint például:

- *'So serene on the screen, you were mesmerized, Turn ya to stone before you realized'*;
- *'They load the clip in omnicolor, Said they pack the 9, they fire it with prime time'* – metafora a fegyver (a 9-es szám a kaliberre utal) és a televízió és annak fő műsorideje (prime time) közt;
- *'Sleeping gas, every home was like Alcatraz'* – gázosítás és a tömegkultúra fogyasztása közti metafora.

Második versszak a következőképp kezdődik:

*'No escape from the mass mind rape
Play it again jack and then rewind the tape
And then play it again and again and again
Until ya mind is locked in'*

Azt láthatjuk, hogy de la Rocha ezekkel a sorokkal arra a repetativitásra utal, mellyel Adornoék is leírták a tömegkultúrát. A dalszöveg többször ismétlődő verszaka a *'Just victims in the in-house drive-by, They say jump you say how high?'* mondattal kezdődik, ahol a drive-by (mozgó járműből elkövetett gyilkosság) kifejezéssel írja le újra a tömegkultúra elmére gyakorolt pusztító hatását, az ezt követő sorban pedig az tömegkultúra és azt irányító tőkés elit általi kontroll már-már expliciten is megjelenik. A dal szubsztantív üzenete végig kíséri az egész szöveget, metaforákon keresztül jelenik meg a tömegkultúra társadalomra gyakorolt hatása.

No Shelter

A 'No Shelter' című dal az 1999-ben megjelent 'The Battle for Los Angeles' album bónuszszáma. A korábban bemutatott 'Bullet In the Head'-hez hasonlóan a dalszöveg fő üzenete

a tömegmédiá kritikája. Ezen kívül például a *'They got ya thinkin' that, What you need is what they selling, make you think that buying is rebelling'* sorokban megjelenik egy általánosabb, fogyasztói társadalomkritika is. A *'Memory erased, burned and scarred... Trade in ya history for a VCR'* és az ezt megelőző sorokban az amerikai filmiparra asszociálhatunk, ami a tömegfilmekén keresztül képes a saját perspektívájába állítani a történelmet, ezzel önkényesen, saját érdekei szerint 'megváltoztatni a múltat'. A szövegben megjelenik egy filmcím is, *'Amistad'*, ami egy 1997-ben megjelent film volt Stephen Spielberg rendezésében, többek közt a rabszolgatartásról is szólt (imdb.com, n.é.).

A *'Hospitals not profit full, The market bulls got pockets full'* sorokban megjelenik az a következménye a kapitalista berendezkedésnek, hogy bizonyos igényeket nem lesznek kielégítve a célracionalitásra épülő szabadpiacon. Ilyen például az átfogó egészségügyi ellátás biztosítása, mely ellátás léte értékracionális alapon megérvelhető, de piacgazdaságban nem ez alapján történik az erőforrások elosztása, hanem célracionalitás mentén. A társadalmi egyenlőségek nőnek, míg az alapvető egészségügyi ellátás nincs biztosítva mindenki számára.

A *'They fix the need, develop the taste Buy their products or get laid to waste'* sorok használnak Adornoék tömegkultúráról alkotott véleményével, ahol a fogyasztói igény nem egy belülről fakadó jelenség, hanem a tömegtermékek fogyasztásával a termelők által konstruált regresszív szükségletek kielégítése történik így csupán.

Hivatkozások

Adorno, W. T., Horkheimer, M. (1990): A kultúripar. A felvilágosodás, mint a tömegek becsapása. In: Adorno, T. W. - Horkheimer, M.: A felvilágosodás dialektikája., Gondolat, Atlantisz, Medvetánc, 147-200. old.

imdb.com (n.é.): Amistad (1997), imdb.com [online], Letöltés helye: <https://www.imdb.com/title/tt0118607/>, Letöltés ideje: 2019. 12. 18.

riaa.com (n.é.): Gold and Platinum, riaa.com [online], Letöltés helye: https://www.riaa.com/gold-platinum/?tab_active=default-award&se=Rage+Against+the+Machine&col=certification_date&ord=asc#search_section, Letöltés ideje: 2019.12.17.

ratm.com, (2019): Bio, ratm.com [online], Letöltés helye: <https://www.ratm.com/bio/>, Letöltés ideje 2019.12.18.

Resnikoff, P. (2016): Two-Thirds of All Music Sold Comes from Just 3 Companies, digitalmusicnews.com [online], Letöltés helye: <https://www.digitalmusicnews.com/2016/08/03/two-thirds-music-sales-come-three-major-labels/>, Letöltés ideje: 2019.12.18.

